

GLOSY K OLOMOUCKÝM OTÁZKÁM

LUBOMÍR KONEČNÝ

Diskusní příspěvek¹

1. FUNKCE A DATOVÁNÍ ROMÁNSKÉHO STAVEBNÍHO KOMPLEXU U DÓMU

Po určitém, byť značně disharmonickém vývoji interpretace problematiky, je dnes obecně přijímán za nepochybný vznik předmětného stavebního komplexu již před polovinou 12. stol., popř. s přímou vazbou na rok 1141, zatímco otázka funkce zůstává předmětem dalších diskusí. K pozdněrománské klasifikaci Richterové a Menclové přiklonili se pouze I. Neumann a R. Chadraba. Pokud jde o funkci, domnívám se, že Richterovo určení komplexu jako biskupského paláce s částmi určenými kapitule není nutno na základě dosavadních zjištění zásadně měnit. Uměleckohistorické datování paláce nelze ovšem založit na shromažďování formálních evropských analogií jednotlivých motivů plastické výzdoby oken (jak poukázala v diskusi s dr. Líbalem dr. Merhautová), bez zásadního přihlídnutí k výtvarným principům díla samotného v rámci celkového vývoje románské architektonické plastiky. V tomto smyslu dostatečně postřehl I. Neumann, že určující je zde sjednocující snaha po odhmotnění, addice konstrukční a dekorativní části článku, tedy především způsob práce a přístup ke ztvárnění jednotlivých prvků. Souhlasím s Neumannovým závěrem o slohově značně pokročilem pojetí, příznačném promodelovaností při uvědomělém rozlišení konstrukčních a výzdobných elementů, což odpovídá dynamickému pozdněslohovému projevu, adekvátnímu počátku 13. věku.

Toto datování lze snad podpořit i analýzou geometrického prvku smyčkovité, dvojnásobně prožlabené, lomené plastické pásky, „kaširující“ některé náběžníky olomouckých oken. Jak poukázala svého času již D. Menclová, jde o prvek normandského původu, který se ve Špýru nevyskytuje a který se vyvinul z tzv. „godrons“ – motivu, jehož se v Normandii používalo na přelomu 11. a 12. stol. k převodu krychlových hlavic ve válec. Důležité ve vztahu k Olomouci je, že se tento prvek vyskytuje v Německu zřídka, avšak proniká do Podunají. Zde se normandský „Faltmotiv“ objevuje u hlavic křížové chodby skotského kláštera sv. Jakuba v Řezně (kolem r. 1180), kde se současně již rozkládá ve smyčkovitý ornament dvojité, či dvojité prožlabené pásky (hlavice, portál). Pod přímým vlivem Řezna objevuje se pak tento motiv u rakouských karnerů v Deutsch Altenburgu, Mödlingu, Tullnu, i jinde v rakouském Podunají, spolu s jinými francouzskými motivy až do poloviny 13. stol. Příznačné pro genezi prvku smyčkovité stuhy je, že k její podunajské aplikaci jako samostatného ornamentálního prvku dochází až v průběhu pozdního vývoje románského slohu.

Další nepřímou podporou pozdněrománského datování olomouckého paláce

¹ Diskusní příspěvek bude podrobněji publikován ve Sborníku prací FF UJEP, řada F.

se jeví z hlediska nových poznatků fragmenty oken nalezené na hradě Melicích u Vyškova, které jsou téměř identické s okny olomouckého paláce, tedy nepochybně dílem stejné stavební huti. Je jisté, že tyto fragmenty byly spolu s jinými přeneseny na gotický hrad Melice k sekundárnímu použití v době jeho výstavby, tj. před rokem 1339, kdy je hrad po prvé připomínán. Románské fragmenty se na Melice dostaly s největší pravděpodobností od rotundy v sousední Pustiměři, při níž stával významný dvorec olomouckých biskupů, v němž byla r. 1243 konána synoda. Protože se Pustiměř dostala do majetku olomouckého biskupství až v první třetině 13. stol., byl budovatelem tamnějšího biskupského dvorce biskup Robert, z jehož zázvěti je zřejmá přímá biskupova držba kostela. Právě ve 30. letech 14. stol., kdy byl hrad Melice stavěn jako nové ústředí biskupského velkostatku namísto Pustiměře, musel být biskupský dvorec u rotundy zrušen ve prospěch kláštera benediktněk, zakládaného biskupem Janem Volkem v letech 1334–1340 (do jehož areálu byla rotunda pojata jako klášterní kaple) a ve prospěch nového farního kostelá sv. Jakuba, stávajícího s největší pravděpodobností jižně od rotundy.

Předpoklad Zdikovy olomoucké kapituly, založené na důsledných principech vitae communis, tj. zejména společném bydlení kanovníků, je sice jistě obrazem toho co by mohlo být (s ohledem k soudobým církevním tendencím podporovaným Zdíkem), avšak méně jistě již obrazem toho, co skutečně bylo. Přesto je domnělá sekularizace kapituly k r. 1204 základem některých dalekosáhlých hypotéz (např. o původním smyslu předhradí), které nevyznívají i z jiných důvodů přesvědčivě. V historické literatuře bylo dostatečně poukázáno na to, že Zdikova církevně reformační činnost nebyla důsledně prakticky realizována, a to nejen za jeho života, ale ani mnohem později, na počátku 13. století, kdy došlo k dalším pokusům o vymaňení církve z područí světské moci. Zdikova pozice byla následkem odporu duchovních i světských kruhů proti jeho reformačním snahám natolik obtížná, že byl podněcován i nucen k častému pobytu mimo diecézi, kde mu brněnský údělník nepovolil ani stavbu kostela v Blansku. Na této situaci sotva co mohl změnit indiferentní postoj olomouckých knížat, z nichž od Václava dostal na hradě nedostavěný kostelík k vybudování nového biskupského chrámu. O předčasnosti Zdikových církevně kanonických zásad pro naše prostředí svědčí mj. dostatečně suspendování děkana a scholastika olomoucké kapituly r. 1143 pro nemravnost. Že to nebyla jen otázka Zdikovy nepřítomnosti v Olomouci, dokládají obdobné zásahy papežského legáta v Pražské i Vyšehradské kapitule, kde rovněž není společné bydlení kanovníků doloženo. Ke klášternímu způsobu kanovníckého života zřejmě nebyly okamžitě vytvořeny reálné podmínky, a proto lze Zdikovu svato-václavskou kapitulu chápat především institucionálně. Ostatně polovinu jejich členů tvořili arcijáhnové, kteří v Olomouci ani trvale nesídlili. Také lokalizace kanovníckých obydlí 12. století na olomoucké předhradí nebyla nijak vážně vyvrácena. Z listiny z r. 1207 nepřímou plyne, že tam kanovníci již dříve bydleli. Důvodem k přenesení biskupství zpět ke sv. Petru nebyla totiž domnělá neobyvatelnost kapituly po požáru r. 1204, nýbrž – jak se v listině uvádí – nedávná výstavba pozdněrománského hradu (munitio), jehož hradba uzavřela katedrálu (et eandem ecclesiam muri ambitu circumclusit), což znemožnilo kanovníkům volný přístup ke kostelu (tj. tradiční přístup z předhradí). Obdobu nacházíme např. v Bratislavě, kde bylo r. 1204 přeneseno z areálu vybudovaného románského hradu do předhradí (extra munitionem) proboštství sv. Salvátora z královy obavy před nebezpečím, spjatým s příchodem lidu k bohoslužbám. Bratislavský probošt poslal papeži suppliku, aby i kostel mohl být z hradu vymístěn, neboť se tam kanovníci těžko dostávali. Ve Znojmě a Bítově zaujala pozdně románská přestavba hradu i bývalé předhradí s velkofarními kostely, takže se tyto svatyně staly hradními kaplemi, v Brně k pozdněrománské přestavbě hradu vůbec nedošlo. Určité shromáždění

řovací prostory olomoucké kapituly však při bazilice nepochybně existovaly, a to snad již od 12. stol. Lze je patrně lokalizovat do východního křídla románského komplexu (prostory vikářské a kanovnické sakristie), jehož stavebně archeologický průzkum nebyl dosud v potřebné míře proveden. V návaznosti na Sokola a Pechovou uvazuje I. Hlobil, že původní šíře tohoto traktu byla podmíněna sousedním širším polem klenebních pasů baziliky před presbytářem (již Richter poznal, že východní zeď románské sakristie navazuje na čáru západní zdi krypty a na předpokládané uzavření severní vedlejší lodi), takže může jít o relativně nejstarší část celého komplexu, na což by mohla ukazovat i půdorysně a výškově neorganická návaznost na severní palác, patrná již v jeho východní prostoře.

Vzniku paláce současně s pozdněrománskou přestavbou hradu (1204–1207) by nasvědčovaly i archeologické sondy odkryté v r. 1980. Ukázaly, že severní a zejména severozápadní část paláce byla založena již mimo okraj pohřebiště u baziliky, do svahu (vně zjištěného valu), podobně asi jako pozdněrománský donjon a pravouhle lomená zeď mezi ním a nárožím paláce. Hluboko založené zdvo paláce proto v těchto místech postrádalo předzákladový charakter – nebylo kladeno do základové rýhy, nýbrž zasypáno primární navážkou, což se týká i prostoru přízemního vstupu do paláce od západu. Podle toho vznikl palác až při dodatečném rozšiřování prostoru pohřebiště u baziliky v rámci pozdněrománské přestavby hradu, jejíž se stal vlastně součástí.

Teprve s vymřením olomouckých Přemyslovců (kolem r. 1200) se vytvořily optimální podmínky k zásadní přeměně zdejšího hradu v převážně církevní, resp. biskupský, což se právě nyní mohlo projevit architektonickou převahou biskupského a kapitulního komplexu nad světskými stavbami – a to rozlohou i kvalitou výstavby. Není vyloučeno, že právě s touto stavební činností, popř. i s opravou chrámu o níž víme, souviselo zřízení kapitulního proboštství (brzy po r. 1202), a královské udělení výsad a svobod olomouckému kostelu a jeho lidem, potvrzené papežem r. 1207.

Dosavadní archeologický průzkum olomouckého hradu nesplnil očekávání již proto, že nepřinesl vyčerpávající a nezávislé vyhodnocení nálezové situace, nýbrž přizpůsobuje se letopočtu 1141, a předkládá k víře, že sotva dostavený palác byl vzápětí (dostavbou ambitu) přeměněn v kapitulní dům. Autor zřejmě nemá jasnou představu o vlastních vykopávkách a zjevně o ni ani neusiluje. Např. pohřebiště zjištěné v rajsském dvorku prý může příslušet k bazilice svěcené 1131, ale přitom pochází z 2. pol. 11. stol., není jisté ani stáří a trvání zjištěného valu ačkoliv překrýval kulturní horizont a k dispozici byla řada vertikálně stratigrafických konfrontací. Autoru není metodicky jasné, že datování pohřebiště kolem katedrály nelze založit na náhodném nálezů mince v sekundární navážce, do níž byly hroby zapuštěny. „Monticulus“, na nějž byl r. 1131 přenesen biskupský kostel (tj. skalnatý opyš ostrožny) bylo nutno při zakládání baziliky vyrovnat navážkou, do níž byly ukládány okolní pohřby. O povaze předchůdce baziliky – kostelíka, založeného podle jasných údajů samotného Zdíka knížetem Svatoplukem před jeho odchodem z Olomouce (1107) vypovídá sama okolnost, že se jeho dokončování ujal až jeho syn Václav po svém nastoupení v Olomouci r. 1126. Je totiž známo, že realizace votivních fundací byla v raném středověku chápána závazně a přecházela z rodičů na potomky. Nepřekvapuje proto, že se Svatoplukem započatého díla neujal Ota II. Svatoplukovo založení kostela z důvodů votivních ostatně předpokládal již Novotný i Nešpor. Domněnky o ještě starším původu svatyně jsou neuvážené, podobně jako hypotézy o vlastnické povaze původní svatyně, která přirozeně nemohla být ještě bazilikou. Bazilikální koncepce stavby souvisí nepochybně až se Zdíkovou, účelově motivovanou přestavbou, a byla by v předchozí době i z uměleckohistorických důvodů nemožná. Patrocinia sv. Václava a Vojtěcha (svěcení

krypty před 1137) souvisí zřejmě s renesancí kultu obou světců po r. 1126. Sotva lze také předpokládat, že při nedokončené svatyni existovalo již v 1. čtvrtině 12. stol. pohřebiště, respektující zjevně baziliku. Bylo-li jen v prostranství rajského dvora odkryto 36 hrobů z doby před výstavbou paláce a ambitu, z nichž přinejmenším 3 byly ve vzájemné superpozici, není ani možné chronologicky omezit toto pohřebiště obdobím výstavby baziliky (do r. 1141), nýbrž je nutno předpokládat jeho trvání ve 2. polovině 12. stol., před výstavbou paláce s ambitem.

Z hlediska hypotéz o původu románského komplexu severně baziliky již z doby Zdíkovy není uspokojivě dořešena ani otázka jeho zániku. Raně gotická adaptace východní části paláce vestavěnou chodbičkou se štěrbinovým osvětlovacím okénkem, na níž upozornil I. Hlobil nedokládá tehdejší odbourání jižní zdi paláce. Muselo by se také vysvětlit, jakému dlouhému osudu by takové torzo vedle opravené baziliky bylo ponecháno. Znamenal-li požár r. 1204 funkční konec stavby, lze předpokládat, že by se po něm na zdivu zachovaly evidentnější stopy. I s ohledem na další diskutované aspekty nemáme přesvědčivé doklady stavebně funkčního úpadku objektu dříve, než po požáru r. 1265.

2. OLOMOUCKÝ „NOVÝ HRÁDEK“

Nedávno se pokusil J. Bistřícký reinterpretovat Richterův výklad a lokalizaci s přihlédnutím k dalším listinám z let 1233, 1239 a 1251, v nichž je uváděn hrad (castrum) Hradec, Hrádek. Z kombinace písemných pramenů dovozuje, že Nový hrádek, resp. Hrádek byl jakýmsi markraběcím obydlím, nahrazujícím po r. 1204 starý knížecí palác, jehož funkci bylo zároveň chránit domnělý přístup do předhradí od východu. Současně s Hrádkem koexistoval podle Bistříckého vlastní hrad jakožto sídlo zeměpanské provinciální správy.

K Bistříckého hypotéze lze vznést závažné námítky, a to nejen z hlediska konfrontace s hmotnými prameny. Nelze přijmout ztotožnění termínu Nový hrádek s objektem takového druhu, jakým by bylo v této době domnělé markraběcí obydlí, ani předpoklad koexistence Hrádku a hradu v Olomouci. Ostatně není nějaké markraběcí obydlí na okraji předhradí doloženo, ani nemohlo sloužit k ochraně cesty od Hradské brány, neboť tato cesta v předměstské době ještě neexistovala, jak zdůvodněně vyšetřil již Richter, vůbec ovšem nepochopil V. Dohnal. Bistříckého výklad Nového hrádku je zjevně založen na jeho vlastní teorii o původní funkci předhradí jako kupeckořemeslnického podhradí s tržištěm – jakéhosi olomouckého ungeltu (!), která je ovšem nepodloženou konstrukcí založenou na axiomu sekularizace kapituly r. 1204. K tomu zde jen dodávám, že již samotné situování velkofarňích kostelů na předhradí přemyslovských hradíšť něco vypovídá o původně církevní funkci těchto předhradí, dislokovaných kromě toho zcela mimo průběh dálkových komunikací a podhradních tržišť. Ani v Olomouci nebyla situace jiná, takže předpoklad kontinuity církevních institucí v předhradí je zde oprávněný.

Budíž rovněž podotknuto, že Richter neztotožnil Nový hrádek ani s kanovníckým domem, ani s purkrabstvím, jak mylně uvedl Bistřícký, nýbrž s prostorem olomouckého hradu, vymezeným novou fortifikací. Termínem Nový hrádek by v Olomouci bylo možné chápat jediné pozdněrománský hrad, doložený v listině z r. 1207, jehož součástí byl také válcový donjon. Při takovém pochopení Nového hrádku bylo by možno v duchu Richterova výkladu listiny z r. 1213, podle níž dostaly jeptišky nově usazené u sv. Petra mj. „insuper quandam aream adiacentem claustrum in Nowy gradek que extenditur usque in Morawam“ interpretovat termín „claustrum“ jako kanovníckou kapitolu u biskupského dómu, uvážíme-li že románský komplex s ambitem sloužil zejména svým východním křídlem také kapitule. Zdá se však, že povaha biskupské donace neukazuje ani v citovaném případě na

olomoucký hrad (jak posuzoval Richter z obratu „in fine eiusdem civitatis“), nýbrž ve všech darech na olomoucké okolí. Mimoto by pozemek těžko přihléhal přímo ke kapitule a ještě obtížněji k hlavnímu toku Moravy, jak naznačuje vodopis olomouckého okolí z doby vzniku města, dochovaný ve zfalšované listině pro klášter Hradisko ze 3. čtvrtiny 13. stol. Hlavní tok Moravy počínal tehdy nomenklaturně od místa zvaného „Pregem“ (směrem na sever), od něhož vytékalo z Moravy přechodní vodní rameno směrem na východ proti klášteru, na němž byl klášterní mlýn (Item a loco predicto, qui Pregem dicitur, fluit quidam transitus aque de Moraua inferius versus claustrum ad plagam orientalem . . .), dále se poblíž připomíná louka „Za brodem“. Výraz „Pregem“ vykládal Richter jako „práh“ na řece Moravě, vytvořený vybihajícím masívem vyvýšeniny s klášterem Hradisko, který byl v r. 1983 potvrzen geologickým průzkumem. V českém překladu citované listiny, pořízeném v 16. stol. v klášteře Hradisko z nedochovaného, původnějšího exempláře téže listiny existuje pro tento termín výraz „příjem“. Sdíln domněnku J. Bláhy, že tento pomístní název může být stopou dávné existence zdejšího brodu a celnice (vybírání poplatku) z doby předměstské, který byl předchůdcem jižněji situovaného mostu, vzniklého po založení města na cestě od Hradské brány. Průběh zemské cesty ze severní části dnešního města k tomuto nejstaršímu olomouckému brodu rekonstruoval nedávno J. Bláha v souvislosti se zjištěním důležité předměstské osady v Pekařské ulici. U brodu předpokládá celnici i ozbrojenou ochranu podobného charakteru jako např. v Ústí n. Labem, kde k ochraně celnice doložené r. 1057 vzniklo opevnění uváděné ještě r. 1283 jako „castrum“ a r. 1475 jako „Hradyszc“. Takové opevnění by bylo možno hypoteticky lokalizovat právě k topiku „příjem“, k úseku toku Moravy bezprostředně západně od kláštera Hradisko. Přesto, že jeho existence nebyla dosud archeologicky prokázána, lze v těchto místech s existencí hradištní fortifikace počítat již v době před založením blízkého kláštera, který podle ní obdržel název Hradisko. Jak známo, o existenci jakéhosi hradu či hrádku v blízkosti kláštera věděla již středověká klášterní analistika i renesanční humanisté. Na základě výše uvedených souvislostí se domnívám, že Nový hrádek (1213) lze lokalizovat ke klášteru Hradisko a bývalému brodu a tak podpořit hypotézu J. Bláhy. Toto situování by odpovídalo citovanému daru území mezi řekou Moravou a „klaustrem“, jímž lze rozumět klášter Hradisko. Prívlastek „nový“ je nutno chápat tak, že hrádek byl obnoven, což lze ještě pro předměstskou dobu předpokládat. Z klášterní analistiky víme, že bezprostřední okolí kláštera s oběma středověkými kostely bývalo starým biskupským majetkem. Je pravděpodobné, že tento zatím záhadný „Hrádek“ či „Hradec“ se objevuje ještě v dalších třech listinách (1233, 1239 a 1251) analyzovaných Bistříckým a již předtím částečně V. Pinkavou, přičemž u listiny z r. 1233 není jisté, zda nejde o Hradec u Opavy. Hrádek měl ještě v 1. polovině 13. věku v olomouckém okolí vlastní pozemky, jimiž disponoval zeměpán a zeměpanského hospodářsko-fiskálního úředníka (vilika, vladaře), souvisejícího snad s celní funkcí brodu. Oblast původní cesty z Olomouce k brodu byla až do konce 13. stol. v majetku královské komory. Se vznikem města, který přinesl důležité komunikační změny, mizí lokalita Hrádek definitivně z historie.

3. PŮVOD JMÉNA OLOMOUC

Při pohledu do novější literatury, nepřinášející v tomto ohledu uspokojivá řešení, neubráníme se dojmu, jak se Richter mylil, když vycházel ze složeného tvaru Olomūt a jeho etymologického smyslu „ten, jenž dává kvasiti pivu“ jakožto atributu předkřesťanského božstva. Dnes, kdy je staroslovanská sídelní kontinuita v Olomouci prokázána, nabývá tento výklad opodstatnění i z dalších aspektů.

Z etymologického šetření nomenklatury staroslovanských ústředí lze zásadně rozlišit 2 horizonty: starší („mýtický“) a mladší (10.–11. stol.), náležející tzv. přemyslovským hradištím, pro který jsou již příznačné posobní názvy, dokládající již konstituovanou knížecí moc. „Mýtický“ horizont má však neosobní, adjektivní nomenklaturu rázu oslavných epithet stejného druhu, jaká byla zjištěna v kulturních fázích vývoje, kdy ještě nedošlo k úplné personifikaci kultovních představ a vzniku autoritativní moci (např. archaické Řecko, pohanské Prusy). Vlastním jménům božstev tedy předcházela „Eigenschaftsworte“ (např. Apollon byl dříve mj. „nemoc odvracející“), z nichž se pak vyvinuly atributy osobního božstva. Pojem byl starší než jeho sepětí s konkrétními osobními bohy, i když jména bohů mohdy rostla z kořene téže představy. Ve staroslovanském prostředí byly názvy ústředních lokalit, podobně jako nejstarší složená jména knížat, odvozeny z kultovní sféry (např. kult slunce, živlů, kultovní zvířata a obřady). Uvážíme-li význam chmeloviny jako rituálního alkoholického nápoje starých Slovanů (srov. mj. též pící rohy v rukou slovanského božstva), byl by možný Richterem navržený výklad jména Olomouce již pro 8.–9. století. Akademik Rybakov podal ve své studii o pohanských symbolech v ruských ornamentálních motivech 12. stol. doklady soudobých vyobrazení fázi vzrůstu chmele jakožto sakrální rostliny Slovanů a rituálního pití medoviny a chmeloviny. Pití extraktů chmele, provozované zejména při svatebních ceremoniích, jež byly původně součástí mýtu jarního novoročí, nomenklaturně souviselo s indoevropským kořenem HMEL, HOMA (srov. humulus, humle, humelí, homlak apod.; homa je podle Rybakova parafráze indoevrop. soma). V této souvislosti by nepřekvapoval výraz Holomuc v listině pro kroměřížské johanity vzniklé před r. 1238.

Zusammenfassung

Glossen zu Olmützer Fragen (Diskussionsbeitrag)

1. Funktion und Datierung des romanischen Baukomplexes bei dem Dom

Der Autor polemisiert mit den gegenwärtigen Ansichten der meisten Forscher über die Entstehung dieses Komplexes spätestens schon zum Jahr 1141 und tendiert zu dessen funktioneller Klasifizierung als Bischofspalast, der teilweise auch für das Kapitel bestimmt war. Bei der kunsthistorischen Datierung des Palastes entscheidet das vereinheitlichende Streben nach Entmaterialisierung, die bewußte Addition der Konstruktions- und Dekorationskomponente seiner architektonischen Plastik und ihre optische Durchmodellierung, was als dynamische spätromanische Stiläußerung gelten darf, die erst dem Beginn des 13. Jahrhunderts entspricht. Diese Datierung läßt sich auch auf die Analyse des geometrischen Elements der plastischen Bandschleifen der Anlaufsteine mancher Palastfenster stützen. Dieses normannische „Faltmotiv“ findet man um das Jahr 1180 in Regensburg (St. Jakob) und unter dessen unmittelbarem Einfluss im österreichischen Donaugebiet in der ersten Hälfte des 13. Jahrhunderts (Deutsch Altenburg, Mödling u.a.), wo es sich im Laufe der folgenden Spätentwicklung des romanischen Stils zum Element der Bandschleife entfaltet.

Eine indirekte Stütze der spätromanischen Datierung des Olmützer Palastes sind dann Steinmetzfragmente derselben Bauhütte, die sekundär bei der gotischen Bischofsburg Melice bei Vyškov verwendet wurden. Nach neueren Erkenntnissen stammen sie wahrscheinlich aus dem benachbarten Pustiměř, wo das spätromanische Gehöft des Olmützer Bischofs bei der älteren Rotunde stand, das knapp vor dem Aufbau der Burg assaniert wurde.

Das gemeinsame Wohnen der Kanoniker des bei dem neuen St.-Václav-Bischofsdom im Jahr 1131 gegründeten Olmützer Kapitels wurde nicht hinreichend nachgewiesen. Auch unter Berücksichtigung der Geländesituation, die den Reformbestrebungen Bischof Zdikůs ungünstig war, kann man die Gründung des Kapitels vor allem institutionell betrachten, obwohl manche seiner Räume im Ostflügel des romanischen Flügels tatsächlich existierten. Die Entstehung des Palastes erst im Zusammenhang mit dem spätromanischen Umbau der Burg (1204–1207) läßt sich auch archäologisch belegen. Das architektonische Überwiegen der kirchlichen Bauaktivität auf der Olmützer

Burg war offenbar vom Aussterben der Olmützer Teilfürsten um das Jahr 1200 bedingt. Die ursprüngliche, unbeeidet gebliebene Kirche an den Stellen von Zdik's Basilika war am ehesten eine Votivstiftung des Fürsten Svatopluk. Das Gräberfeld um die Basilika, das im Zuge des Aufbaus eines Palastkomplexes liquidiert wurde, existierte laut verschiedenen archäologischen Zusammenhängen in der zweiten Hälfte des 12. Jahrhunderts.

2. Die Olmützer „Nový hrádek“ (Neuburg) genannte Lokalität

Unbegründet erscheinen die neueren Ansichten, daß diese in einer Urkunde aus dem Jahr 1213 erwähnte Lokalität als markgräfliche Behausung auf der Vorburg gedient hat, und nicht einmal die Vermutung über die kaufmännische Marktfunktion der Vorburg ist stichhaltig. Die Bezeichnung Nový Hrádek (Neuburg, Neuer Burgwall) konnte sich in Olmütz einzig und allein auf die im Jahr 1207 belegte spätromanische Burg beziehen. Dagegen kann man aus der Analyse schriftlicher Quellen die Vermutung hegen, daß es sich um eine bisher archäologisch unbekannte fürstliche Befestigungsanlage am Morava-Fluß bei dem Kloster Hradisko (= Burgwall) handelte, die im Jahr 1078 gegründet und nach dieser benannt wurde. Die erwähnte Fortifikation, die der mittelalterlichen Klosterannalistik bekannt war und offenbar auch in weiteren Schriftquellen aus der ersten Hälfte des 13. Jahrhunderts genannt wird, stand aller Wahrscheinlichkeit nach im Zusammenhang mit der Olmützer vorstädtischen Furt.

3. Ursprung des Namens Olomouc (Olmütz)

Die ältere ethymologische Auslegung V. Richters, die von der zusammengesetzten altslawischen Form Olo-mút (im kultischen Sinn „jener, der Bier gären läßt“) gewinnt nach den archäologischen Feststellungen der altslawischen Siedlungskontinuität in Olmütz auch von weiteren Blickpunkten an Begründung. Der „mythische“ Horizont der Nomenklatur altslawischer Zentren (8.-9. Jahrhundert) wird von unpersönlichen adjektivischen Namen vom Schlag feiernder Epitheta derselben Art charakterisiert, wie sie in Kulturen existierte, bei denen es noch zu keiner Personifizierung der Kultvorstellungen und zur Entstehung autoritativer Macht gekommen ist. In diesem Zusammenhang sei auf Belege für die Bedeutung des Hopfenbräus als rituellem alkoholischem Getränk der alten Slawen hingewiesen (indoeuropäische ethymologische Wurzel HMEL – HOMA, Humulus).

